

Mutații în comportamentul cuplurilor maritale din menajele persoanelor cu ocupații mixte

Pompiliu Grigorescu, Virgil Constantinescu

1. Elemente generale

Transformările survenite în țara noastră prin programul de industrializare a tuturor zonelor, ca și atragerea unui important volum de forță de muncă din agricultură în sectoarele non-agricole, au determinat atât restructurarea relațiilor sociale, cât și modificări în rolurile și acțiunile complementare acestora desfășurate de partenerii cuplurilor familiale antrenate în activități de tip biprofesional. În cazul în speță, este vorba de acele persoane care, ca rezidență și proprietari ai unor mijloace productive de autosubsistență, aparțin comunității rurale și manifestă un comportament de factură tradițională, raportându-se totodată, în calitatea lor de lucrători în industrie sau în sectorul terțiar, la colectivitatea urbană. Participând la lucrările din sectorul primar și fiind sub influența normelor cu semnificație cutumiară, această categorie continuă să aparțină încă satului, dezvoltând în continuare relații sociale de orientare primară. Prin calificarea profesională și prin disciplina tehnicii industriale, această categorie se încadrează însă în sistemul de referință nonagrară, ceea ce face ca persoanele incluse în această categorie să nu poată fi încadrate integral nici în rindurile clasei muncitoare, nici în rindurile țărănimii. Plasate în zone de raporturi interferente și îmbinând simbolurile de valoare urbană, cu cele de semnificație rurală, persoanele cu profil biprofesional se definesc, în același timp, și prin reconvertirea în atribuțiile de rol marital; astfel, obligațiile și resorturile ce defineau altă dată acțiunea în rol a soțului, se transferă în contul soției, iar identificarea rolurilor — definitorie pentru țărânul etapei tradiționale — se raportează prioritar la activitatea feminină. Întrucât ocupațiile nonagricole, nu mai constituie o cale de completare a veniturilor familiale ca în trecut, ci sursa majoră a mijloacelor materiale realizate¹, atare reconvertiri dobândesc un caracter relativ permanent și o extindere în continuă creștere. Prognoze sumare și preliminare fie și numai parțiale indică o posibilă creștere numerică a volumului de persoane cu duble statusuri ocupaționale și în consecință o proliferare a reconversiei operate în gama de îndatoriri profesionale, cu incidență directă în stilul de viață conjugală și cu repercusiuni asupra calității vieții de familie. Desfășurându-și activitatea într-un „*part-time*” de tip industrial și un „*part-time*” de factură rurală, muncitorii-țărani manifestă atât o dedublare comportamentală, cât și o conversiune în modelele relaționale din cuplurile familiale cărora le aparțin.

Evaluarea profunzimii acestor reconversii, precum și a sferei de influență exercitată asupra funcționalităților, dar și disfuncționalităților conjugale, constituie un domeniu de referință mai puțin, dacă nu chiar deloc investigat, cu toate că frecvența numerică a acestor familii crește, iar mutațiile în stările de rol marital produc perturbări deosebite în comportamentul conjugal al partenerilor cuplului.

În consecință, cercetările noastre și-au fixat ca obiectiv familia care include persoane cu status ocupațional mixt, privită ca variabilă dependentă, din punctul de vedere al comporta-

¹ Cf. Pompiliu Grigorescu, *Zona de afluență a forței de muncă spre centrele Copșa Mică—Mediaș*, în „Căiete de cercetări monografice”, nr. 1, 1959, Institutul de cercetări economice, p. 12.

mentelor familiale — în raport cu industrializarea, considerată ca variabilă independentă. Ca atare, am căutat să relevăm schimbările produse în comportamente, distingând tipurile comportamentale specifice și să decelăm influența acestora asupra echilibrului funcțional al cuplului familial.

2. Metodologie

Investigația, de proporții mai extinse, din care redăm secvențial rezultate parțiale se înscrie într-o preocupare de dimensiuni mai ample asupra fenomenului navetist din județul Olt și care a luat ca unitate administrativă de referință comuna Redea², iar ca întreprinderi industriale Uzinele de vagoane, Fabrica textilă și Fabrica de conserve Caracal.

În concordanță cu o anumită concepție integralistă asupra fenomenului cercetat și în consens cu anume norme metodologice privind ponderea fiecărui factor social în determinarea unor fenomene, am procedat la o cercetare selectivă asupra unui eșantion aleator cuprinzând 235 de familii, care includ persoane cu duble statusuri ocupaționale, în intenția de a determina integrarea navetiștilor atât în normele de funcționare uzinală, cât și în relațiile de funcționare rurală. În cercetare, am urmărit, totodată, estimarea procesului de percepție socială a persoanelor din rural care prestează activități productive în sectorul primar și a muncitorilor industriali rezidenți în urban. În felul acesta, fenomenul navetist n-a mai fost evaluat într-o viziune lineară, care să consemneze simpla deplasare spațială între domiciliu și locul de muncă și nici n-a fost redus numai la un context motivațional, de referință personală ci a fost evaluat în contextul complexului de raporturi interpersonale, vizând raporturile reciproce, atributele de rol și acțiunea desfășurată în rol de cei doi parteneri din menajele care includ persoane cu duble statusuri ocupaționale.

3. Decizia și calitatea participării la decizie în familiile care includ persoane cu ocupații mixte

Pentru a decela schimbările survenite în atribuțiile partenerilor maritali am reținut ca fiind mai importante patru grupe de obiective ale deciziilor și zece categorii de activități diurne cu continuitate pe tot parcursul anului. Dintre acestea, cinci sînt caracteristice activității tradiționale a populației agricole, restul de cinci fiind tipice atribuțiilor asumate de parteneri în cadrul familial. Considerînd ipoteza după care schimbările produse în comportamentele cuplului sînt determinate de: noua poziție a persoanelor cu ocupații mixte în viața socială (respectiv, de trecerea la însușirea și practicarea unor profesii noi, diferite de ocupația agricolă), precum și de condițiile particulare ale muncii desfășurate (specificul muncii, tipul și ritmul mijloacelor de transport etc.), toate acestea aflate în corelație cu calitatea mediului rezidențial, cu activitățile în menaj și cu relațiile cu mediul social, putem exprima această rezultantă, astfel:

$$C_c = f(M_a, M_s, C_m, Q, N, A_m, R_s)$$

În formalizarea expresiei de mai sus (C_c = comportamentul cuplului) s-au pus în ecuație următoarele simboluri:

M_a = ocupațiile muncitorului agricol

M_s = ocupația soției (activitatea profesională)

C_m = condițiile de muncă ale muncitorului-agricultor

Q = calitatea mediului rezidențial

² Cercetarea s-a efectuat în colaborare cu Comitetul județean Olt al P.C.R. și cu Consiliul popular al comunei Redea, unde am beneficiat de sprijinul nelimitat al primarului acestei comune, Ionel Mircescu, căruiu îi mulțumim și pe această cale.

N = numărul persoanelor în familie

A_m = activitățile soților în menaj

R_s = relațiile menajului cu mediul social

Expresia de mai sus redă într-o formă sintetică atât condiționarea comportamentelor în raport de influențele factorilor implicați, cât și realizarea efectivă a funcțiilor familiei. De aceea în studiu s-a relevat mai întâi faptul că ambivalența ocupațională a muncitorilor-tărani este însoțită de o mare gamă de alte comportamente de natură familială și gospodărească.

În al doilea rând, s-a demonstrat, pe deplin, că în familiile cu ocupații mixte se tinde să se realizeze o apropiere sau chiar transferuri reciproce între roluri.

Pe baza studiului sociologic efectuat s-au analizat, în mod deosebit, acele comportamente raportate la acțiunile funcționale ale cuplului, privit ca nucleu al familiei.

În acest sens, în baza analizei „autorității decizionale” așa cum este exercitată ea în menajele rurale ale persoanelor cu ocupații mixte (vezi tabelul nr. 1), distingem un proces de remodelare a rolurilor decizionale. Astfel, vechiul model, caracteristic familiei țărănești tradiționale, după care capul familiei decidea autoritar în toate problemele gospodăriei (ceea ce genera, uneori, ascuțite confruntări între generații), se convertește treptat, într-un model participativ bazat pe imbinarea exercitării rolului decizional cu cel executiv propriu-zis.

Tabelul nr. 1

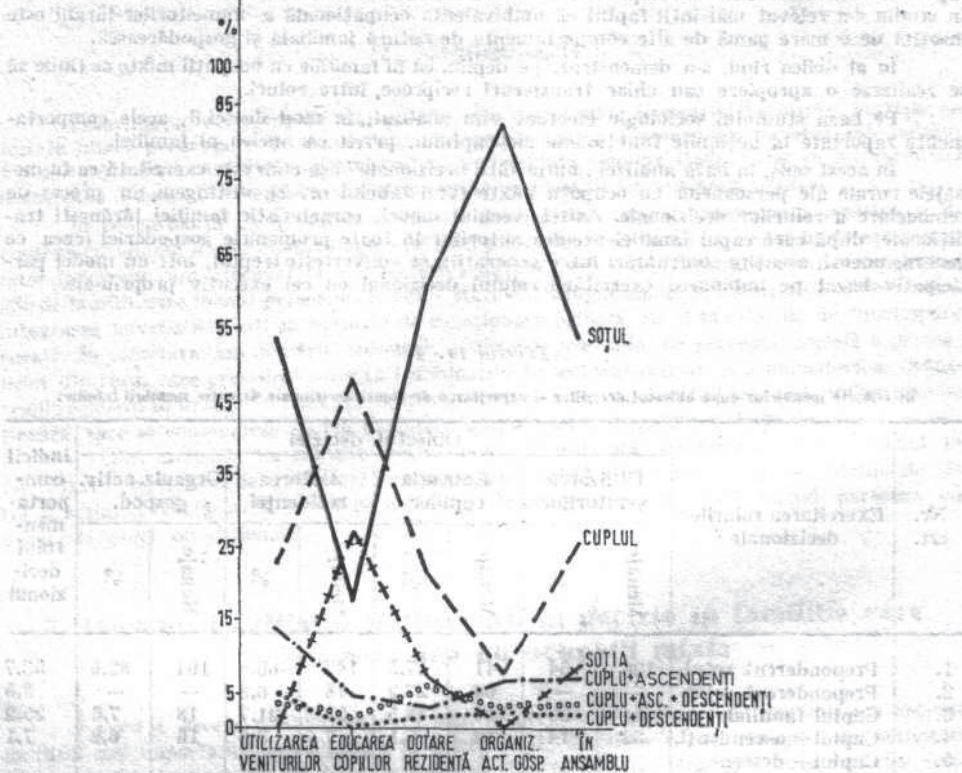
Distribuția menajelor după obiectul deciziilor și exercitarea de roluri decizionale de către membrii familiei

Nr. crt.	Exercitarea rolurilor decizionale	Obiectul deciziei								Indicii comportamentului decizional
		Utilizarea veniturilor		Educația copiilor		Dotarea rezidenței		Organiz. activ. gospod.		
		Menaje	%	Menaje	%	Menaje	%	Menaje	%	
1.	Preponderent soțul	126	54	41	17,5	143	60,8	194	82,6	53,7
2.	Preponderent soția	—	—	64	27,2	16	6,8	—	—	8,5
3.	Cuplul familial	54	23	114	48,5	51	21,7	18	7,6	25,2
4.	Cuplul + ascendenți	32	14	12	5,1	7	3,0	16	6,8	7,1
5.	Cuplul + descendenți	13	5	—	—	4	1,7	2	0,9	2,0
6.	Cuplul + asc. + desc.	10	4	4	1,7	14	6,0	5	2,1	3,5
	Total	235	100	235	100,0	235	100,0	235	100,0	100,0

În exercitarea de activități extra-agricole care necesită absența din localitate într-un interval diurn, cu durată de 10–12 ore devine inevitabilă una din cauzele care impune, pe de o parte, transferul de atribuții către soție, iar pe de altă parte, o creștere marcantă a rolului celorlalți membri ai menajelor.

Semnificativ este faptul că, deși capul familiei păstrează un rol decizional dominant în atribuții cum sint: utilizarea veniturilor (în peste 1/2 din menaje), dotarea rezidenței (peste 3/5), organizarea activităților gospodărești (în peste 4/5), indicele comportamentului decizional ilustrează participarea sa în proporție de numai 53,7% pe ansamblul de activități. Acesta decurge din faptul că se produce treptat o paritate valorică între rolurile conjugale, ceea ce largăște baza pentru cooperare, în cadrul familial între soț-soție, între cuplu și ceilalți membri ai familiei și sporește funcția integratoare a climatului familial. Astfel, dacă comportamentele decizionale privind utilizarea veniturilor în peste 50% din menaje continuă tradiția de a lăsa capului familiei latitudinea orientării acestor acțiuni, totuși, cuplul ca unitate decizională unică ori în conlucrare cu ceilalți membri ai familiei, preia această activitate în mod prioritar. Se distinge aici o dependență directă între creșterea contribuției soției și a altor membri ai familiei la realizarea

veniturilor în menaj (fie din munca în agricultură, fie din alte activități) și rolul lor în gospodărirea acestor venituri. Datele graficului nr. 1 redau în manieră sintetică corelarea compensatorie a rolurilor membrilor menajului și evidențiază, totodată, o anumită competență pe tipuri de decizie.

Grafic nr. 1

4. Participarea membrilor familiei la alte tipuri de activități

Celelalte categorii de activități, care implică o concretizare a comportamentelor economice (dotare rezidențială, organizarea activităților gospodărești), solicită, de asemenea, pe lângă o deruralizare a obiceiurilor de tip tradițional și o lărgire a ariei competențelor care integrează aportul soției și al membrilor familiei în ansamblu.

În legătură cu acest aspect, este pertinentă întrebarea dacă participarea de drept, pe care o au membrii familiei la dirijarea activităților în propriul menaj, este de natură pur „decizională” sau implică și unele contribuții materiale în cadrul bugetului comun, fapt care explică și acțiunea de coparticipare la decizie. Avem în vedere, în special, dirijarea utilizării veniturilor materiale, precum, și orientarea dotării rezidenței cu obiecte de utilitate îndelungată, acțiuni în care colaborarea mutuală este mai pregnant evidențiată.

Afirmarea acestei colaborări între membrii familiei implică peste 12% din menaje; populația cea mai însemnată fiind reprezentată de menajele în care cuplul asociază pe ascendenți la elaborarea deciziilor cu caracter intern (7,1%), devine relevantă pentru cazul ce ne interesează,

în ceea ce privește participarea descendenților la activitatea decizională, ponderea lor este disproporționat de redusă (în 12% din menaje), ca urmare a fenomenului de detașare care

se manifestă, cu deosebire, în rîndul tinerilor în raport cu familia de proveniență. Pe măsură ce realizează propriile lor venituri din muncă, aceștia preferă un comportament independent, nesupus vreunei „influențe coercitive” din partea familiei de apartenență.

Fără a se produce o disonanță socială între tinăra generație și cuplul familial, se constată, totuși, o tentativă de independență treptată a descendenților, implicînd, în majoritatea cazurilor, orientarea „urbană” a utilizării veniturilor financiare și acordarea periodică de sume bănești, din partea familiei, atunci cînd tinerii sînt în situații deficitare sub aspect economic. De cele mai multe ori, tinerii se desprind din familia de origine și își constituie un nucleu preconjugal înainte de căsătorie.

Comportamentele decizionale pe care le-am analizat constituie o componentă a funcțiilor familiei privite prin prisma impactului societate-familie. Cu cît această interdependență crește, iar familia rurală este mai mult angrenată în participarea la activități non-agricole în perimetrul urban, funcțiile sale își largesc conținutul și comportamentele decizionale autoritare ale persoanelor din familiile cu ocupații mixte se reconvertesc în comportamente consultativ-participative; aceasta conferă familiilor posibilități sporite de asimilare a unor modele diversificate care generează o mai intensă acțiune de integrare socială pentru indivizi, deși uneori cu prețul reducerii coeziunii între cuplul familial și tinăra generație.

Prin raportare la comportamentele decizionale se explică și orientarea familiilor cu ocupații mixte spre utilizarea veniturilor într-o manieră diferită în comparație cu menajele familiilor de agricultori. Astfel, ele contribuie la lărgirea pieții interne prin sporirea achizițiilor pe care le efectuează din comerțul de stat pentru o multitudine de bunuri care devin treptat obișnuite pentru consumul membrilor familiei. Se manifestă, în felul acesta, un proces continuu de deruralizare a modului de viață, manifestat în primul rînd în familiile ce includ persoane cu ocupații mixte dar cu tendințe de extindere în întreaga masă a familiilor rurale.

5. Mutații în structura activităților curente în cuplul persoanelor cu activități mixte

Industrializarea și, în general, atragerea unui mare număr de persoane ce practicau agricultura în activități non-agricole au schimbat în mod continuu însăși structura diviziunii muncii în menajele sătești, adăugîndu-se diverse valențe de factură urbană ca forme tranzitorii care nu anulează însă, complet componentele structurii tradiționale.

Apar fie o apropiere între roluri, fie schimbări în asumarea unor activități social-economice în interiorul menajelor (vezi tabelul nr. 2).

Din tabel, se observă că activitățile din gospodăria familială (1—5) cu caracter predominant economic se distribuie prioritar pentru femei. Astfel, în timp ce bărbații au o participare acțională „pivot” într-un număr restrîns de menaje (oscilînd între 11,8% și 42,5% din total), femeile realizează acest lucru în 48% pînă la 78% din unitățile familiale investigate.

În același timp, un număr însemnat de menaje (de la 6,6% la 25%) practică transferul de roluri acționale către alți membri ai familiei. Aria rolurilor acționale s-a extins pentru femei cuprinzînd activități mai numeroase prin adăugarea de competențe care în cadrul menajelor agricole se asociau de regulă unor atribuții masculine. Prin multiplicarea rolurilor feminine, femeile ajung să presteze o varietate de lucrări în menaj și în afara lui, ajungînd să-și substituie partenerii maritali sau, în cel mai frecvent caz, să-i completeze.

Privitor la activitățile cu caracter social care se desfășoară în menajele studiate (6—10 — tabelul 2) se confirmă, de asemenea, ipoteza conform căreia la persoanele cu ocupații mixte participarea este invers proporțională cu timpul afectat muncii și navetei în ansamblu.

Fîind vorba, în special, de acțiuni care derivă din funcțiile familiei și converg în același timp către acestea, realizarea lor are un caracter permanent și necesar, impunînd o contribuție efectivă de natură să asigure, diacronic și sincron, desfășurarea proceselor microcosmosului familial.

Transferul de roluri sau în alte cazuri supraadăugarea de activități în seama parteneriei devin deosebit de pregnante la această categorie de activități. Fenomenul de slăbire a tradiției sătești ca și tendințele de atenuare a diviziunii rolurilor în familia cu status ocupațional mixt, în comparație cu familia pur agrară, se justifică, deoarece, deși autoritatea economică a soțului se menține sau uneori crește, calitatea de „maestru de ucenicie” pentru filii săi, se diminuează, rămînd prezentă, *de facto*, o autoritate morală. El devine în principal un coordonator-colaborator pentru activitățile curente și un coordonator *de drept* al realizării obiectivelor economiei familiale. Rolul de executor al acestor obiective revine aproape integral soției gospodine.

Tabelul nr. 2

Asumarea de activități social-economice în menajele persoanelor cu ocupații mixte în funcție de ritmul navetei

Nr. crt.	Tipul activității	Ritmul navetei	Distribuția menajelor în funcție de persoanele cu roluri acționale				% menaje în funcție de persoanele ce îndeplinesc roluri acționale		
			Soț	Soție	Alți membri ai familiei	Total menaje	Soț	Soție	Alți membri ai familiei
1.	Îngrijirea grădinii	a (zilnic)	35	121	21	167	15,0	72,4	12,6
		b (2-3 zile)	—	53	15	68	—	77,9	22,1
2.	Lucrarea lotului	a	71	85	11	167	42,5	50,9	6,6
		b	21	33	14	68	30,9	48,5	20,6
3.	Îngrij. animale	a	23	114	30	167	13,8	68,2	18,0
		b	—	51	17	68	—	75,0	25,0
4.	Valorif. prod. agric.	a	14	57	11	82*	17,1	69,5	13,4
		b	—	28	9	37*	—	75,7	24,3
5.	Activ. gospod.	a	23	131	13	167	13,8	78,4	7,8
		b	8	52	8	68	11,8	76,5	11,8
6.	Aproviz.	a	97	59	11	167	58,1	35,3	6,6
		b	14	49	5	68	20,6	72,1	7,3
7.	Preg. hranei	a	12	141	14	167	7,2	84,4	8,4
		b	—	54	14	68	—	79,4	20,6
8.	Îngrij. locuinței	a	10	143	14	167	6,0	85,6	8,4
		b	—	57	11	68	—	83,8	16,2
9.	Îngrij. copiilor	a	4	103	20	127**	3,1	81,1	15,8
		b	—	54	7	61**	—	88,5	11,5
10.	Educarea copiilor	a	24	85	18	127**	18,9	66,9	14,2
		b	4	49	8	61**	6,6	80,3	13,1

Notă: * numai menaje care valorifică prod. agr.

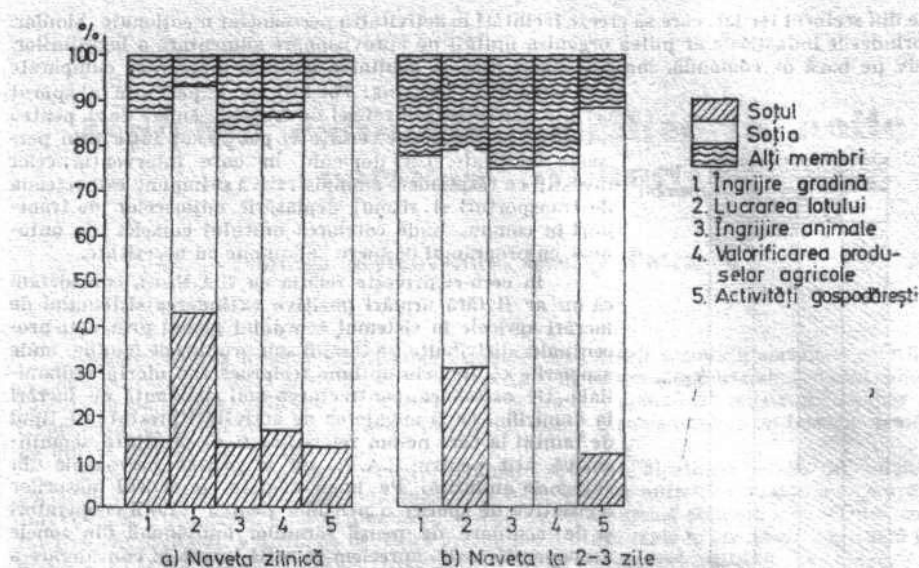
** numai menaje cu copii.

Este vorba de o opțiune tacită de asumare de activități suplimentare de către soțiile muncitorilor-tărani în intenția de a menține funcțională unitatea economică a menajului și a ridica prestigiul său în cadrul comunității rurale.

Din analiza tabelului nr. 2 se relevă intensitatea participării membrilor familiei la activitățile specifice menajului cu profil mixt. În contextul realizării primei categorii de activități este relevantă contribuția soției. Numărul menajelor în care soția asigură, prin comportamentul său acțional, realizarea funcției economice, se situează în ambele cazuri la un nivel ponderal ridicat reprezentând la toate activitățile peste 60 %, cu excepția muncilor agricole pe lotul ajutător, în care muncitorul-agricultor mai realizează o contribuție de importanță medie în comparație cu celelalte acțiuni din menaj. Faptul este de înțeles: Naveta care îi solicită cheltuieli de timp și energie, ca și efortul fizic în exercitarea muncii profesionale nu-i mai dau răgazul să aibă un rol hotărâtor în executarea lucrărilor agricole și de sezon sau în efectuarea de treburi gospodărești. Comportamentul său acțional se manifestă în mod limitat și este influențat de presiunea exercitată de ciclurile naturale în cazul agriculturii, de cerințele propriei gospodării, și ale propriei familii.

Modul de acțiune al persoanelor cu activități mixte poate fi caracterizat drept efort fizic prelungit și drept supradimensionare a muncii manuale, cu repercusiuni în starea de sănătate personală și cu urmări în relațiile afective dintre soți. Totuși, neavînd posibilitatea de a participa decît într-o măsură redusă la activitățile ce se desfășoară în propriul menaj apare nevoia unei compensări prin aportul altor persoane din familie. Colaborarea între parteneri și cu ceilalți membri, devine un factor comun și în cadrul familiei largite, sporind eficiența acestora în contextul extinderii ariei interferențelor în afara ruralului.

Schimbarea comportamentelor acționale în cadrul categoriei familiilor studiate este, în mod direct, influențată de complexul de factori sociali specifici fiecărei localități, între care și

Grafic. nr. 2

de durată timpului afectat pentru deplasarea domiciliu-loc de muncă. Efectuarea unor activități (tabelul nr. 3) considerate de mare importanță pentru funcționalitatea menajelor cu ocupații mixte este foarte puternic marcată de deplasarea diurnă a capului familiei.

Tabelul nr. 3

Participarea membrilor familiei la efectuarea unor activități social-gospodărești în funcție de durată navetei

Timp afectat navetei de către capul familiei (minute)	Ponderea participării la activități specifice în menaje (%)			
	Total menaje %	Soț	Soție	Alți membri ai familiei
0' - 30'	100	86,8	7,1	6,3
31' - 60'	100	75,7	10,8	13,5
61' - 120'	100	26,2	51,4	16,4
121' - și peste	100	16,0	64,0	20,0
Total	100	61,7	26,8	11,5

Principala constatare ce se impune este apariția fenomenului de compensare a rolurilor. Cu cât naveta sporește indisponibilitatea în gospodărie, a acelor membri incluși în activități mixte, cu atât crește contribuția soției și a altor persoane (graficul nr. 3) la executarea treburilor gospodărești. Cresc, de asemenea, atribuțiile femeilor pentru activități care anterior aparțineau exclusiv bărbaților, cu micșorarea corespunzătoare a timpului necesar pentru activități culturale, pentru cerințe de ordin menajer etc. În acest sens, cercetarea a evidențiat necesitatea intervenției forurilor de resort, comunale și a celor din întreprinderi pentru crearea de facilități, care să aibă drept finalitate degrevarea soțiilor de navetiști de unele activități care pot fi preluate de unități de profil specializat. În acest sens, din cercetare rezultă necesitatea extinderii rețelei de servicii

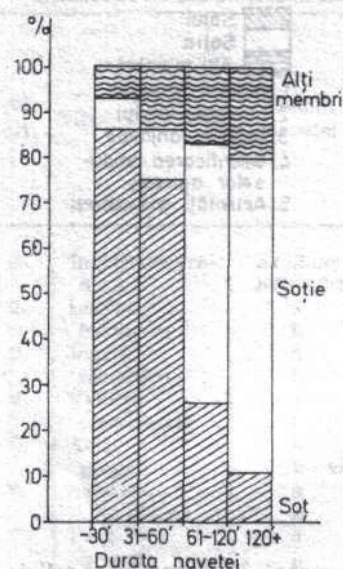
sociale din sectorul terțiar, care să creeze facilități în activitatea persoanelor menționate. Similar, întreprinderile industriale ar putea organiza unități de aprovizionare alimentară a lucrătorilor, inclusiv pe bază de comandă, mergând chiar până la achitarea costului mărfurilor cumpărate

prin decont de chenzină. Tot atât de importantă a apărut cerința perfecționării rețelei de creșe și cămine de zi, pentru a elibera pe mame de cerințe ce pot fi suplinite prin persoane calificate. Un domeniu în care intervenția celor investiți cu răspundere administrativă se impune este rețeaua de transporturi și ritmul deplasării mijloacelor de transport în comun, unde corelarea orarului curselor de autobuze cu programul de lucru se impune cu necesitate.

În ceea ce privește relația cu C.A.P.-ul, considerăm că nu ar fi fără urmări pozitive extinderea sistemului de lucrări agricole în sistemul acordului global prin cote procentuale, distribuite pe familii sau grupuri de familie, unde asocierile să fie prin opțiune reciprocă sau ofertă unifamilială. De asemenea, contractarea mai constantă de lucrări la domiciliu, ca și angajarea de activități prestate de tipul de familii la care ne-am referit, ar fi de utilitate semnificativă atât pentru C.A.P., cât și pentru persoanele din categoria amintită. Pe lângă aceasta, în cadrul măsurilor legislative de sporire a pensiilor pentru țărani cooperatori și de acordare de pensii țăranilor individuali din zonele necooperativizate, apreciem ca utilă luarea în considerare a muncilor prestate de persoanele cu duble statusuri ocupaționale, care să beneficieze de un cuantum suplimentar de pensie, în raport de cantitatea și calitatea muncii prestate în cadrul C.A.P.-ului.

În fine, credem că acțiunea de sistematizare teritorială, ca și modul de elaborare a rolului componentelor anexe din gospodăria familială trebuie să elaboreze schițe

de organizare în spațiu a localităților rurale potrivit cu tradițiile locale de muncă și producție, pentru a stimula spiritul gospodăresc și a nu transforma pe rurali din producători, în consumatori³. Prin aceasta, s-ar valorifica în mod rațional un important volum de forță de muncă, mai ales, navetistă, cu implicații economice și sociale atât pentru familiile navetiste, cât și pentru localitățile lor de domiciliu.

Graficul nr. 3

³ A se vedea: Virgil Constantinescu, *Cercetarea proceselor mobilității sociale*, „Era socialistă”, nr. 14, 1977.